

УДК 378.1

А.В. КОРКІШКО,
*аспірант кафедри педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ)*

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ КАТЕГОРІЇ «ІМІДЖ» У ЗАРУБІЖНОМУ НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ

У статті проаналізовано наукову літературу та розглянуто філософські, історико-педагогічні аспекти категорії «імідж» у науковому просторі. Підкреслено, що видатні зарубіжні філософи, історики, педагоги різних країн світу свідомо чи підсвідомо звертали увагу на необхідність і цінність іміджу особистості педагога. Акцентовано увагу на тому, що професійний імідж вчителя, вихователя, викладача доцільно розглядати в контексті історії педагогічної думки, досліджуючи особливості розвитку на кожному історичному етапі.

Ключові слова: імідж, іміджування, історія зарубіжної педагогіки, філософська думка, учитель, педагог.

Постановка проблеми. Проблема професійної діяльності педагога та ставлення до нього завжди була актуальною в системі суспільно-культурних цінностей. Розвиток професійного іміджу педагога відбувається з урахуванням значених цінностей відповідно до особливостей формування системи освіти. Як зазначили С. Васильєва та О. Попова, роль, яку відіграв педагог у суспільстві, усвідомлення його значущості залежали від геополітичних впливів, соціально-економічних чинників, політики держави, запитів громадськості, передового педагогічного досвіду, культурно-національної ментальності, світогляду народу, розвитку шкільної мережі та вищих навчальних закладів. Усі зазначені чинники й визначають професійний імідж педагога та впливають на нього.

Аналіз історико-педагогічних праць таких науковців, як І. Єлліс, Д. Латишина, Н. Дем'яненко та ін., уможливило зазначити, що суспільство приділяло увагу постаті педагога з часів виникнення цивілізації. Ставлення спільноти до професії вчителя було неоднозначним упродовж історичного розвитку. Тому проблему професійного іміджу вчителя, вихователя, викладача доцільно розглядати в контексті історії педагогічної думки, досліджуючи особливості розвитку на кожному історичному етапі (історичний підхід).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні є безліч різних поглядів сучасних учених, науковців, дослідників на зміст, сутність, структуру, компоненти й особливості формування професійного іміджу: учителя (Г. Бриль, О. Горовенко, Н. Гузій, Н. Дрозденко, В. Зінченко, А. Калужний, Л. Хоружа та ін.); викладача (Н. Бутенко, О. Грейліх, Т. Демчук, Л. Донська, Л. Кайданова, О. Козлова, Ф. Кузін, С. Романова та ін.); майбутнього педагога (В. Бондаренко, Т. Гнезділова, Ю. Дзядевич, В. Ісаченко, Т. Марєєва, І. Размолодчикова, Н. Савченко, М. Сперанська-Скарга та ін.).

Аналіз історичних джерел виявив теоретичні ідеї й накопичений досвід щодо проблеми іміджу, питанням важливості якої було присвячено праці видатних сучасних науковців, педагогів, практичних фахівців та дослідників: І. Симонової, Г. Почепцова, І. Черьомушнікової, В. Шепеля та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз наукової літератури та вивчення філософського, історико-педагогічного аспекту категорії «імідж» у зарубіжному науковому просторі.

© А.В. Коркішко, 2016

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення певного іміджу того чи іншого об'єкта – винахід не сьогодення. Цікавий матеріал щодо проблем формування іміджу простежується в історії зарубіжної педагогіки. Перші елементи іміджування зустрічаємо ще у виховних системах Стародавньої Індії та Китаю. Давні царства мали складну суспільну структуру, залишили у своїй культурній спадщині не лише величні твори мистецтва та літературні пам'ятки, а й спеціально створені, ретельно продумані образи правителів.

Так, ідеал давньоіндійського виховання розкрито в образі царевича Рами – одного з героїв «Махабхарати» («Велике сказання про нащадків Бгарати»): «Ніхто не міг зрівнятися із царевичем ... ученістю, і вихованням, і мудрим розумінням. Сповнений чеснот, він ніколи не хвастася й не вишукував вад в інших. Чистий душею, він був привітний і лагідний у спілкуванні, незлісний і прямодушний, шанобливий зі старшими. У години відпочинку він постійно удосконалювався у військовому мистецтві, вів корисні бесіди з ученими й досвідченими людьми. ... був красномовний і розважливий і ніколи не ухилявся зі шляху обов'язку» [12].

Давньокитайський мислитель Конфуцій (прибл. 551–479 рр. до н. е.) у книзі «Бесіди й судження» зазначав: «Якщо не можеш удосконалювати себе, то як же зможеш удосконалювати інших людей?», підкреслюючи високе значення ролі вчителя (педагога), адже навчання та виховання має ґрунтуватися на діалозі вчителя з учнем, на наслідуванні зразків [5]. У філософських школах навчали ораторського мистецтва, риторики, логіки, уміння полемізувати, дискутувати. Безумовно, таке навчання сприяло формуванню іміджу вчителя, ученого, чиновника тощо.

Разом із розвитком індійської та китайської філософії відбувалося зародження та становлення філософської думки Давньої Греції. Античне суспільство зробило значний внесок в уявлення людини про важливість власного образу. Природно, що проблеми іміджу, у сучасному розумінні цього слова, не були та й не могли бути предметом спеціального дослідження мислителів минулого, і в їхніх працях аж ніяк не виділені. У вченнях античних філософів: Сократа, Платона, Демокрита, Аристотеля та інших – було створено теорію гармонійного розвитку особистості, порушено питання про співвідношення природного й соціального в людині, про зв'язок душі й тіла, питання про те, яке виховання робить людину досконалою, наголошено на прагненні бути першими, досягати досконалості й успіху, володінні яскравою й образною мовою тощо. Ці проблеми розглядалися у зв'язку з такими основними філософськими категоріями, як «людина», «держава», «суспільство», «душа» і «тіло», «краса» і «гармонія», «чуттєве сприйняття», і розкриваються в їхньому контексті. Отже, праці античних філософів також окреслюють світоглядно-методологічні підходи до аналізу феномену іміджу.

Найбільш відомим педагогом, ритором у Давньому Римі був Марк Фабій Квінтіліан. Зокрема у творі «Про виховання майбутнього оратора» було визначено якості викладача школи риторів, розглянуто базову освіту та розвиток оратора як особистості. Уперше в історії педагогіки сформульовано низку вимог до вчителя. Найважливішими з них є такі: учитель повинен любити дітей, бути для них взірцем у всьому, освіченим, розмовляти грамотно мовою. Доречними є його думки щодо утвердження рівних взаємин з учнями, виявлення поваги до них.

Видатний римський філософ, ритор, педагог Цицерон убачав ідеал виховання людини як досконалого ритора, художника слова та громадського діяча тощо. Начебто «відраховуючи» початок іміджології, писав, що для того, аби нам було легше виглядати такими, якими ми є насправді (хоча важливіше, щоб ми були такими, якими хочемо бути), необхідно все-таки знати певні настанови. На його думку, оратор (учитель той же оратор) «повинен володіти дотепністю діалектики, думками філософа, словами мало не поета, пам'яттю законодавця, голосом трагіка, грою такою, як у кращих лицедіїв...» [2].

Іміджеві риси залишили слід і в афінській системі освіти. Саме в Афінах виникла ідея гармонійного розвитку особистості – високої духовної культури, формування гармонійної людини, основними якостями якої були духовне багатство, моральна чистота та фізична досконалисть. Фізичне виховання було спрямоване на підтримку здоров'я та розвиток сили, мало сприяти формуванню красивого людського тіла. Моральне виховання спрямоване на формування дисциплінованості, мужності, почуття власної гідності, сором'язливості, гарних манер тощо. Відомою є традиція, за якою найзаслуженіша людина, в якій були сфор-

мовані такі якості, удостоювалась посади гімнасіарха – керівника школи вільних громадян, тобто яка могла бути позитивним прикладом для молоді.

У цьому контексті, без сумніву, особливий інтерес викликають погляди італійського мислителя, філософа, письменника, політичного діяча епохи середньовіччя, Н. Макиавеллі, який стверджував, що «Личина для государів необхідна, оскільки більшість судить про них по тому, чим вони здаються, і тільки дуже мало хто буває в змозі відрізнити удавану від дійсної...» [11, XVII, с. 263]. Так, О. Симоненко відзначав, що мислитель обґрунтував необхідність для державного службовця формувати й відстежувати той образ, у якому він постає перед іншими людьми його кола, вищими або нижчими за соціальним становищем [10, с. 355]. Отже, філософ, обґрунтовуючи необхідність «іміджування» особистості правителя, прямо говорив про «імідж», називаючи його «личиною» (тобто маскою).

На основі аналізу наукового доробку Я. Коменського цікавим для нашого дослідження є «золоте правило» дидактики, згідно з яким «усе, що тільки можна, надавати для сприйняття відчуттями, а саме: бачене – для сприйняття зором; те, що чуємо, – слухом; запахи – нюхом...» [4, с. 207], тобто принцип наочності необхідно здійснювати через опосередковане ознайомлення людини з предметами. Необхідно, як вважав видатний педагог, щоб люди «черпали свою мудрість не з книг, але зі споглядання землі і неба, дуба і бука» [4, с. 209]. Таким чином, саме педагоги мають бути своєрідним еталоном, узірцем для молоді, тому вчителю потрібно бути не лише фахівцем високого рівня, а й вишуканою, вихованою людиною, тобто дотримуватись певного іміджу, формувати репутацію.

Будучи засновником педагогіки Нового часу, великий чеський мислитель-гуманіст Я. Коменський важливого значення надавав посаді вчителя, який своєю творчою та сумлінною працею повинен володіти універсальним мистецтвом «учити всіх і всьому». Зазначимо, що він вимагав, аби вчитель зрозумів, яку важливу функцію він виконує в суспільстві, і був готовий мати власну гідність [6]. Учителі, писав він, «...повинні піклуватися про те, щоб бути для учнів в їжі та одязі взірцем простоти, у діяльності – прикладом бадьорості і працьовитості, у поведінці – скромності і доброзвичайності, у промовах – мистецтва розмови і мовчання, словом, бути зразком розсудливості у приватному та громадському житті» [3, с. 155]. Такий учитель є гордістю школи та її учнів, цінується батьками і може гідно обіймати власну посаду, має особистий позитивний імідж.

У педагогічних поглядах англійських та французьких просвітителів (Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, К. Гельвеція, Д. Дідро та ін.) потрактовано значення педагога, прикладу, середовища, оточення для дитини тощо. «Прийміть за безсумнівну істину, – зазначав англійський філософ Дж. Локк, – що найбільше на поведінку дитини впливала компанія, в якій вона знаходиться, і образ дій тих, хто ходить за нею» [7]. Дж. Локк у педагогічній теорії розкрив мету та характер виховання джентльмена, розробив питання фізичного, морального та розумового виховання, акцентуючи на особистому прикладі педагога. Концепція морального виховання обумовлена вмінням дійти особистого щастя, але водночас не перешкоджати іншим. Поведінка джентльмена має бути розсудливою, розумною, йому мають бути притаманні чесність, справедливість, відповідальність, порядність, дисциплінованість [7]. Так само Ж.-Ж. Руссо зазначав: «Пам'ятайте, що перед тим, як виховувати людину, треба самому зробитися людиною; треба, щоб у вас самих склався той узірць, який повинна наслідувати дитина» [9, с. 97], тобто вияв власної активності під час роботи над собою (своїм іміжем).

Французький філософ матеріаліст К. Гельвецій відводив важливу роль вчителю, наголошуючи на тому, що вчитель повинен знайти належне місце в суспільстві відповідно до цієї важливої ролі, яку він відіграє у вихованні молоді. У зв'язку з цим необхідно належно забезпечувати матеріальне становище педагога й оточувати його суспільною повагою та пошаною [1].

Заслужують на увагу в дослідженні іміджу в історії педагогічної думки погляди видатного швейцарського педагога Й. Песталоцці, який вважав, що вчитель повинен добре володіти мовою: яскравою, образною, доступною для розуміння, конкретною, структурованою, логічною, сповненою життєвими прикладами й позбавленою слів-паразитів, що в сукупності має на увазі наявність таланту до навчання; бути рішучим, наполегливим і терплячим; виконувати роль натхненника й мотиватора одночасно. Зобов'язаний усвідомлювати, що його поведінка є еталоном для десятків несформованих характерів, а тому невпин-

но працювати над подоланням власних недоліків, усуненням помилок; готуватися до кожної зустрічі з класом так, ніби вона – перша й остання одночасно [8].

Педагог-теоретик А. Дістервег у цілому всю педагогіку спрямував на піднесення морального рівня, загальної, спеціально-наукової та педагогічної культури вчителів (зазначимо, на формування й іміджу). На думку науковця, священний обов'язок кожного вчителя – це постійна праця над собою, над своєю освітою, бо він лише доти сприятиме освіті інших, поки продовжує працювати над своєю освітою. Тільки так він може здобути авторитет, репутацію серед учнів, колег, батьків, своїм прикладом самодіяльності в навчанні та виконанні професійних зобов'язань, може сформувати самодіяльну, творчу, активну особистість [6].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Короткий аналіз поглядів видатних зарубіжних філософів, істориків, педагогів різних країн світу дає підстави стверджувати, що всі вони свідомо чи підсвідомо звертали увагу на необхідність і цінність іміджу особистості педагога. Аналіз жанрів зарубіжної історико-педагогічної літератури дозволяє зазначити, що окремі складові іміджу (якості викладача; розвиток оратора як особистості; зовнішній вигляд як наочний приклад; поведінка: чесність, справедливість, відповідальність, порядність, дисциплінованість тощо; суспільна повага та пошана; мова: яскрава, образна, доступна для розуміння, конкретна тощо; володіння «сократівським» методом ведення бесіди, діалоговою культурою; творчість, уміння переквалітуватися; еталон для наслідування, постійна праця над собою, виконання професійних зобов'язань тощо) активно розглядалися та впроваджувалися в навчально-виховний процес освіти тих часів.

Список використаних джерел

1. Гельвеций К.А. Сочинения: в 2 т. / Клод Адриан Гельвеций. – М.: Мысль, 1974. – Т. 1. – 687 с.; Т. 2. – 647 с.
2. История Древнего Рима. – М.: Высшая школа, 1981. – 335 с.
3. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / Ян Амос Коменский; под ред. А. Пискунова и др. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 2. – 576 с.
4. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения [Текст]: в 3 т. / Ян Амос Коменский / под ред. А.А. Красновского. – М.: Изд-во Наркомпроса РСФСР, 1939 – Т. 1. – 315 с.
5. Конфуций и его школа / сост. В.В. Малявин. – М.: Изд. дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 176 с. – (Антология гуманной педагогики).
6. Курашова В.О. А.Ф.В. Дістервег про принцип самодіяльності дитини у навчанні / В.О. Курашова // Педагогика, психологія і медико-біологічні проблеми фізического виховання і спорту: науч. журнал. – Харків, ХОВНОКУ – ХГАДИ, 2008. – № 1. – С. 1–4.
7. Локк Д. Мысли о воспитании / Д. Локк // Педагогические сочинения. – М.: Учпедгиз, 1939. – 222 с.
8. Песталоцци И.Г. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / Иоганн Генрих Песталоцци; под ред. В.А. Ротенберг, В.М. Кларина. – М.: Педагогика, 1981. – Т. 1 – 336 с.; Т. 2. – 416 с.
9. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения: в 2 т. / Жан Жак Руссо; под ред. Г.Н. Джибладзе; сост. А.Н. Джурицкий. – М.: Педагогика, 1981. – Т. 1. – 656 с.
10. Симоненко О. Інформаційні основи у формуванні іміджу сучасних політичних лідерів України / О. Симоненко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2014. – Вип. 2 (70). – С. 352–364.
11. Толстой Л.Н. Путь жизни / Л.Н. Толстой // Полное собрание сочинений: в 90 т. – М.: Государственное издательство художественной литературы, 1956. – Т. 45. – 600 с.
12. Три великих сказания Древней Индии / Литературное изложение и предисл. Э.Н. Темкина и В.Г. Эрмана. – М.: Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1978. – 576 с.

References

1. Helvetsii, K.A. (1974). *Sochineniya* [Compositions]. Moscow, Mysl, vol. 1, 687 p.; vol. 2, 647 p. (In Russian).
2. *Istoriya Drevneho Rima* (1981). Moscow, Vysshaya shkola, 335 p. (In Russian).

3. Komenskiy, Ya.A. (1982). *Izbrannyye pedahohicheskiye sochineniya: v 2 t.* [Selected pedagogical works]. Moscow, Pedahohika, vol. 2, 576 p. (In Russian).
4. Komenskiy, Ya.A. (1939). *Izbrannyye pedahohicheskiye sochineniya* [Selected pedagogical works]. Moscow, Narkomprosa RSFSR, vol. 1, 315 p. (In Russian).
5. *Konfutsiy i yeho shkola. Antolohiya humannoy pedahohiki* (1996). Moscow, Dom Shalvy Amonashvili, 176 p. (In Russian).
6. Kurashova, V.O. (2008). A. F. V. *Disterveh pro pryntsyp samodiyalnosti dytyny u navchan-ni* [A.F.V. Disterveh principle of amateur child's educational]. *Pedahohika, psikhohohiya i mediko-biologicheskyye problemy fizicheskoho vospitaniya i sporta* [Pedagogy, Psychology, and medico-biological problems of physical education and sport]. Kharkov, KHOVNOKU - KHhADY, no. 1, pp. 1-4 (In Ukrainian).
7. Lokk, D. (1939). *Mysli o vospitanii* [Some Thoughts Concerning Education]. *Pedagogicheskiye sochineniya* [Pedagogical works]. Moscow, Uchpedhiz, 222 p. (In Russian).
8. Pestalotstsi, I.H. (1981). *Izbrannyye pedahohicheskiye sochineniya* [Selected pedagogical works]. Moscow, Pedahohika, vol. 1, 336 p.; vol. 2., 416 p. (In Russian).
9. Russo. Zh.-Zh. (1981). *Pedahohicheskiye sochineniya* [Pedagogical works]. Moscow, Pedahohika, vol. 1, 656 p. (In Russian).
10. Symonenko, O. (2014). *Informatsiini osnovy u formuvanni imidzhu suchasnykh politychnykh lideriv Ukrainy* [Information bases in shaping the image of modern political leaders of Ukraine]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy* [Scientific Proceedings of the Institute of Political and Ethnic Studies named Kuras NAN Ukraine], issue. 2 (70), pp. 352-364 (In Ukrainian).
11. Tolstoy, L.N. (1956). *Put zhizni. Polnoye sobraniye sochineniy: v 90-ta t.* [The path of life. Full composition of writings]. Moscow, Hosudarstvennoe izdatelstvo khudozhestvennoi literatury, vol. 45, 600 p. (In Russian).
12. *Tri velikikh skazaniya Drevney Indii* (1978). Moscow, Nauka, 576 p. (In Russian).

В статье проанализирована научная литература и рассмотрены философские, историко-педагогические аспекты категории «имидж» в научном пространстве. Подчеркнуто, что выдающиеся зарубежные философы, историки, педагоги разных стран мира сознательно или подсознательно обращали внимание на необходимость и ценность имиджа личности педагога. Акцентировано внимание на том, что профессиональный имидж учителя, воспитателя, преподавателя целесообразно рассматривать в контексте истории педагогической мысли, исследуя особенности развития на каждом историческом этапе.

Ключевые слова: имидж, имиджирование, история зарубежной педагогики, философская мысль, учитель, педагог.

The article presents scientific literature and analyzes the philosophical, historical and pedagogical aspects of the category «image» in the scientific area. It is emphasized that outstanding philosophers, historians, pedagogues of different countries consciously or subconsciously drew attention to the need and value of the image of the teacher's personality. It is shown that the professional image of a teacher, educator, and lecturer should be considered in the context of the history of the educational thought by examining the peculiar features of development at each historical stage.

Key words: image, imaging, history of foreign pedagogy, philosophical thought, teacher, pedagogue.

Одержано 25.10.2016.